

Жан-Мари Густав ле Клезіо

ЗВЕЗДА ЛУТАЛИЦА

Ходала сам свих ових дана кроз вртове, с торбом о рамену, испред велелепних здања која гледају на море. А онда сам стигла испред једне велике беле грађевине, тако лепе и спокојне, обасјане последњим сунчевим зрацима. Њу сам желела да видим. Лепу и злокобну попут краљевске палате, окружену француским вртом, са мирним језерцетом на коме голубови и косови гасе жеђ. Како је до сада нисам спазила? Та кућа се види из свих делова града. На крају сваке улице, изнад људског жагора и буке аутомобила, помаљала се та бела кућа, величанствена, вечна, која је бескрајно гледала у сунце и пратила његов ход с једног на други крај мора.

Пришла сам полако, опрезно, као да време није прошло, као да су смрт и патња још увек ту, у луксузним становима, у правилном парку, у дрворедима грабова, иза сваког гипсаног кипа. Ходам полако кроз парк, чујем како шљунак шкрипи под ђоновима мојих сандала, а у тишини имања чини ми се да тај звук одзвања са одсечном оштрином, готово претећи. Мислим на хотел Ексцелзиор, који сам јуче видела, крај железничке станице, на његове вртове, његово бело, барокно pročеље, његов велики улаз украшен гипсаним анђелчићима испред којих су пролазили Јевреји пре саслушавања. А овде, у спокоју и раскоши великог парка, испод прозора ове беле куће, упркос гукању грлица и крицима косова, влада тишина као у гробу. Корачам и опет чујем глас свог оца, у кухињи наше куће, у Сен-Мартену, како говори о овим подрумима где муче и убијају људе, сваког дана, о овим подрумима који су скривени испод величанственог здања, а увече се проламају крици жена које туку и мучених људи, крици који замиру у жбуњу парка или у језерима, ти продорни крици који се нису могли помешати са крицима косова и онда је можда требало да човек прекрије уши

рукама како не би ништа чуо. Пролазим испод високих прозора палате, на које су се нацистички официри нагињали да кроз доглед надзиру градске улице. Чујем оца како изговара име куће, Ермитаж, готово сваке вечери чујем како изговара то име, у мрачној кухињи, када се прозори прекривају новинском хартијом због полицијског часа. И то је име остало у мени све ово време као нека мрска тајна, Ермитаж, име које за друге ништа не представља, не значи ништа друго сем луксуза великих станова са погледом на море, мирног парка у коме се гуркају голубови. Корачам испред куће, гледајући прочеље, прозор за прозором, и те мрачне чељусти подрумских прозора одакле су се проламали гласови мучених. Данас нема никога, и упркос сунчевој светлости и мору које се пресијава у даљини, међу палмама, осећам некакву хладноћу дубоко у себи.

Одмах у недељу после Елизабетине смрти, отишла сам аутобусом до села Сен-Мартен. У улици крај потока, тражила сам врата наше куће, тамо доле, до којих су се спуштала три-четири камена степеника. Али све је постало туђе, или сам ја постала туђинка. Поток што јури средином улицице, некада снажан и опасан као река, претворио се у танак млаз што носи по који папирић. Подруми, некадашње коњушнице претворени су у ресторани, пицерије, сладолецнице, радње са сувенирима. На тргу је нова, безимена зграда. чак сам потражила и тајанствени, узнемирујући хотел где сам са оцем и мајком чекала у реду сваког јутра, да бисмо заокружили наша имена у регистру карабињера. Тамо где је Рахел плесала са италијанским официром, тамо где су карабињери сместили клавир једног господина Фернеа. Напоследку сам схватила да је то овај скромни хотел, са две звездице, са сунцобранима-рекламама и необичним старинским завесама на прозорима. Чак је и кућа господине Фернеа, вила са дудом, чудна и напуштена, у којој је само за себе свирао мађарске валцере на свом црном клавиру, сада претворена у летњиковац. Али препознала сам стари дуд. Подигавши се на прсте, убрала сам широк рецкави лист, лепе тамнозелене боје.

Ходала сам испод села, све до завоја одакле се може видети планински брзак и мрачна клисура где смо одлазили на купање, као на дно неког тајног усека, и поново сам осетила како ми се кожа јежи од ледене воде и како ме пече сунце, и чула сам зујање оса, а на грудима ми је био Тристанов глатки образ који слуша откуцаје мог срца. Можда сам чула смех деце, цику девојака које дечаки прскају водом, гласове који дозивају, као некад: „Мариз! Соња!” Срце ми се стегло и брзо сам се вратила горе у село.

Нисам се усудила да разговарам ни са ким. Уосталом, старији су помрли, млађи су отишли. Све је без сумње заборављено. У улицицама, туристи се шетају, са децом, са псима. У старој кући, где су жене пали-

ле свеће за шабат, сада је механичарска радионица. На тргу, где су се Јевреји били окупили, пре него што ће кренути на пут кроз планину, док су трупе Четврте италијанске армије узмицале уз долину и село остављале Немцима, видела сам људе који играју балоте, паркиране аутомобиле, туристе који шкљоцају фото-апаратима, једног белгијског сладоледију. Само извор и даље тече у базен, као некада, избацујући воду кроз четири отвора, за децу која долазе да пију стојећи на ивици.

Пошто није било другог начина, стопирала сам на путу за Нотр-Дам-де-Фенетр. Стао је један ауто који је возила плавокоса девојка. У њему је био један црномањаст младић, налик на Италијана, и још једна девојка, изразита црнка, лепих црних очију. Ауто се за неколико минута попео, кроз шуму ариша, све до светилишта. Погледала сам без узбуђења пут којим смо ходале, Елизабет и ја, узалуд сам покушавала да спазим пропланак на коме смо спавале, близу брзака. Младић и девојке у ауто покушавали су да започну разговор. Младић је рекао отприлике ово: „Први пут сте овде?” Рекла сам да нисам, нисам први пут ту, долазила сам веома давно. На крају пута, изнад вртаче, облаци су већ скривали планинске врхове. Зграде у којима смо спавали, војничке бараке, црквица, све је било ту, али као да је нешто уклоњено, као да ништа више нема исто значење. У згради у којој смо спавали, преко пута војничких барака, сада се налази планински дом Алпинистичког клуба. Ту су, уосталом, младић и девојке оставили торбе за преноћиште. На тренутак сам пожелела да им се придружим, да ту преспавам, али то је било немогуће. „Чак и у ово доба године, треба резервисати лежај бар недељу дана унапред.” чувар планинског дома ми је то рекао равнодушног израза лица. Некада је то било много једноставније!

Пошто је било касно, нисам имала воље да идем каменом стазом, одакле су се враћали туристи. Села сам на обронак, недалеко од барака, код ниског каменог зида који ме је заклањао од ветра, и гледала планину, са истог оног места, све док нисам обневидела и почела да дрхтим од вртоглавице, када сам чекала свог оца који је требало да нас сустигне. Али сада знам да неће моћи да дође.

Истог дана када смо мајка и ја кренуле путем за Италију, мој отац је водио групу избеглица путем ка граници, изнад Бертемона. Око подне су их изненадили Немци. „Трчите! Бежите!” викао је гестаповец. Када су потрчали кроз високу траву, рафал пушкомитраљеза их је покосио, и пали су једни преко других, мушкарци, жене, старци, мала деца. То је испричала једна млада жена која се сакрила у жбуњу, а потом у једном напуштеном тору, и Елизабет је дошла у Француску због тога, да би била на тлу где јој је муж погинуо. Она је то исписала у једном дугом писму, на листовима истргнутим из школске свеске, ситним и отменим рукописом. Написала је име мога оца, Мишел Грев, и имена

свих мушкараца и жена који су погинули с њим, у трави, изнад Бертемона. Сада је и она умрла на истом тлу, а њено тело је затворено у челичном цилиндру који носим са собом.

Ходала сам мало путем, у правцу Сен-Мартена. Чула сам миран жубор брзака и тутњаву олује, иза себе, у ковитлацу облака. Енглески туристи су ме примили у ауто и довели до села. Упркос сезони, успела сам да пронађем собицу у хотелу, на крају Главне улице, у једној старој кући коју нисам познавала.

Ипак сам хтела да видим место где ми је отац погинуо, у Бертемону. Следећег јутра у зору, кренула сам аутобусом до места где се пут рачва, па сам пешачила до дна долине, до старог напуштеног хотела, где је некада било бањско купалиште. Пела сам се уз степенице изнад сумпорног брзака, а онда стазом која се успиње ка планини. Небо је било прекрасно. Помислила сам да би Филип и Мишел волели да виде јутарњу светлост на травнатим обронцима, на стенама. С друге стране Везубијске долине, високе плаве планине изгледале су лаке попут облака.

Одавно нисам слушала ту тишину, уживала у том спокоју. Помислила сам на море, какво сам видела једног јутра, помоливши главу из потпалубља Сете Фрателија, то је било тако давно да већ личи на бајку. Замислила сам свог оца на том броду, у тренутку када сунце дотиче крај света и обасјава врхове таласа. Тако је говорио о Јерусалиму, граду светлости, као о облаку или привиђењу изнад нове земље. Где је тај град? Да ли заиста постоји?

Зауоставила сам се на обронку планине, одакле где почињу велика травната поља у којима је Марио тражио змије отровнице, где сам сањала да видим свог оца како долази. Сунце је јако пекло, блештало је напред неба, скраћивало сенке. Долина је још била у сеновитој јутарњој измаглици, није било ниједног људског обриси, ниједне куће, никаквог звука. Падина се уздизала ка небу, као у бескрај. Једини траг је био један путељак.

Схватила сам да су туда прошли, мој отац на челу, избеглице за њим, жене умотане у шалове, деца плачљива или безбрижна и мушкарци за њима, носећи кофере, торбе са намирницама, вунене покриваче. Док ми је срце јако ударало, пела сам се кроз високу траву. Био је крај лета, као пре четрдесет година, врло добро се тога сећам: бескрајно небо, плаво, као да се види дно свемира. Мирис спржене траве, зрикање скакаваца. Изнад мрачних долина, јастребови су кружили испуштајући кликтаје. Срце ми јако удара јер сам на путу ка истини. Све је још увек ту, нисам заборавила, као да је било јуче, када смо мајка и ја ишле, путем од оштрог камења, ка дну долине, према Италији, кроз олујне облаке. Жене су седеле поред пута, спутивши завежљаје покрај себе, празног, непомичног погледа. Овде трава опојно мирише, попут зано-

сног парфема, можда су је ратари покосили па је почела да ври. Зној ми се слива низ лице, низ леђа, док се пењем стазом, ка врху травнате падине. Сада сам на огромној ливади која се пружа до стена на планинским врховима. Тако сам високо да више не видим дно долине. Сунце се поново спустило ка плавим планинама, на другој падини. Облаци су густи, величанствени, чујем тутњаву грмљавине.

Испред мене су пастирске колибе. То су колибе од камена, грађене на суво, безвремене. Можда су већ биле овде пре него што су људи саградиле градове, храмове и утврђења. Што се више приближавам колибама, осећам некакву језу, која расте, упркос сунчевој топлоти и опојном мирису високе траве у врењу. Одједном знам, сигурна сам у то. То је овде. Били су сакривени ту, у каменим колибама. Када су избеглице стигле на пољану, убице су изашле, са пушкомитраљезима на боку, неко је повикао, на француском. „Бежите! Брзо, брзо, бежите! Одлазите, нико вам неће ништа!” То је узвикнуо гестаповац, обучен у отмено сиво одело, са филцаним шеширом на глави. Кроз високу траву, жене и деца су почели да трче, старице, мушкарци, налик на избежумљене звери. Онда су есесовци запуцали, и куршуми су изрешетали пољану, покосивши тела, а продорни крици су се утапали у крви. Има још живих, неки мушкарци покушавају да побегну низ падину, стазом којом су се попели, али меци их погађају у леђа. Завежљаји, кофери, вреће брашна пали су у траву, одећа и ципеле су разбацани, као да се неко игра. Војници су оставили пртљаг. Ухвативши лешеве за ноге, одвукли су их до пастирских колиба, и оставили их ту, на светлости.

Увече је киша почела да пада на травнати обронак, на камене колибе. Стаза води кроз високу траву, ка долини испуњеној сенкама, као некада, када су оштре власти биле у висини мојих усана и када више нисам знала где се налазим. Нико више не долази овамо. Можда, крајем лета, стада оваца које води глуви старац што звиждуће и разговара са својим псом, седа на камен и гледа како облаци клизе небом.

Сишла сам низ планину, готово сам се сјурала, кроз високу траву, по клизавој стази. Има ли још увек отровница испреплетаних у љубавној борби? Има ли још увек неког ко би умео да их дозива, као Марио, тихо, звиждућући кроз зубе? Све се окреће око мене, као да сам једино живо биће, последња жена која је побегла од ратова. Сада ми се чини да се град светлости, Јерусалим, град који је мој отац желео да види, налази тамо горе, на том травнатом обронку, као и све његове небеске куполе и минарети који земаљски свет спајају са небом.

У долини је био пријатан хлад. Киша је тихо ромињала. Камсион за чијим је воланом био Италијан одвезао ме је до Нице. Открила сам шта сам дошла да тражим. За два дана, Филип и Мишел ће бити ту. Волим их. С њима ћу отићи на другу страну мора, у своју земљу где је

светлост тако лепа. Она нарочито блиста у очима деце, у њиховим очима из којих желим да одагнам патњу. Знам да ће све почети испочетка. И опет мислим на Нејму, моју посестриму коју морам да пронађем, изгубљену тако давно у облаку прашине на путу.

Море је лепо у предвечерје. Спајају се вода, земља, небо. Нека измаглица лебди и скрива обзоре, неприметно. Тихо је, упркос кретању аутомобила, упркос корацима пролазника. Све је мирно на молу, где Естер седи. Она гледа испред себе, готово нетремице. Већ неколико дана долази на ово место, када сунце залази, да гледа море. Вечерас је последњи пут. Сутра ће Филип и Мишел бити овде, заједно ће отићи возом за Париз, за Лондон. Мора отићи, да би заборавила.

Сваке вечери, у исто време, риболовци долазе на своја места. На бетонском плочнику лукобрана они брижљиво припремају мамце, штапове, чекрке, покрети су им јасни и сигурни. Естер воли да их гледа. Тако су удубљени у посао, тако марљиви, чини се да је све остало само сан, бунило, уобразиља неког лудака који сâм бунца по ходницима луднице. Тада Естер мисли да је стварност ово, ови риболовци, у светлости предвечерја, њихове удице које сада бацају у море, олова која фијучу и секу слабе таласе, и одсјај светлости док расплинута сунце нестаје у измаглици. Естерин поглед се губи у сивоплавом бескрају испред ње, а онда пада на једини бродић, једино уско и троугласто једро које лагано клизи кроз измаглицу.

Опет је крај лета. Дани се скраћују, ноћ нагло пада. Естер дрхти, иако је ваздух благ. На лукобрану риболовци су упалили радио. Ветар доноси музику у налетима, женски глас који пева, рекло би се да фалшира, чује се крчање због сметњи које стварају олује у планинама.

Рибари се осврћу с времена на време, гледају је подругљиво, говоре нешто на провансалском, она наслућује да говоре о њој, јер се смешкају. Неки су сасвим млади, истих година као њен син, веома загасите пути, налик на Италијане, у ружичастим кошуљама кратких рукава. Шта могу да говоре о њој? Тешко јој је да замисли, тако обученој, попут скитнице, са кратком проседом косом, још увек детињег лица, препланулог од сунца, на планини. Али на неки начин, драго јој је што чује њихов глас, њихову просту музику и њихов смех. То је доказ да су стварни, да све ово постоји, ово мирно море, овај бетонски плочник, ово једро које клизи у измаглици. Они неће нестати. Осећа како је преплављује лакоћа ваздуха, блистава измаглица. Море се увукло у њу, са ударањем таласа, са светлуцањем светлости која се прела-

ма. То је час када се све преокреће, све се преображава. Одавно није осетила такав мир, такво препуштање. Присећа се палубе брода, ноћу, када више није постојало ни копно ни време. То је било после Ливорна, или можда јужније, када су пролазили кроз Месински мореуз. Упркос капетановој забрани, Естер се попела уз лестве, изашла кроз одшкринути капак, пузала по палуби, по хладном ветру, до предње стражарнице, опрезно као лопов. Силвио је био на стражи, и пустио ју је, а да јој ништа није рекао, као да је није видео. Естер се сада сећа како је брод клизио по глатком мору, невидљивом у ноћи, сећа се лаког шума његовог кљуна, подрхтавања мотора испод палубе. На врху прамца био је упаљен радио и морнари су слушали неку уњкаву музику која крчи, попут ове коју риболовци сада слушају. То је био радио Американаца, на Сицилији, у Тангеру, цез музика је у налетима парала ноћ, као данас, ишли су незнано куда, изгубљени у простору. Удаљавало се, враћало, снажан промукао глас, Били Холидеј која је певала „Solitude” и „Sophisticated Lady”, Ејда Браун, Џек Дипре, прсти Литл Џонија Џонса на клавиру. Од Жака Бержеа је научила та имена, касније, када су слушали плоче на старом грамофону, у Нориној соби, у Рамат Јоханану. „Jealous Heart”. Естер се сећа мелодије, тихо ју је певушила, када је ходала улицом, и све оно што је пронашла у Канади, музика у стану на авенији Нотр-дам, помагало јој је да живи у самоћи и хладноћи, у изгнанству. Сада се, на молу, испред мора које постаје тмурно, још уљуљукује музиком која допире са радија риболоваца. Сећа се како је некад било ићи у непознато, на другу страну мора. Али срце јој се стеже, јер помишља да за Елизабет то више не постоји, да више неће бити путовања. Брод је престао да клизи по глатком мору, ношен музиком Били Холидеј, када је Елизабет престала да дише. Умрла је ноћу, сама у својој болничкој постељи, без икога ко би је држао за руку. Естер је ушла у собу и видела њено као креч бело лице забачено на јастуку, са мрачном мрљом на капцима. Нагла се над хладно, укочено тело, рекла је: „Не сада, молим те. Остани још мало! желим да ти причам о Италији, о Амантеи.” То је изговорила гласно, стискајући хладну руку, да би мало загрејала беживотне прсте. Болничарка је ушла, стајала је крај врата, ћутке.

Сада се све то удаљава. Као да је то у неком другом свету, где је светлост била другачија, где је све имало другачију боју, другачију сласт, где су гласови говорили нешто друго, где су очи имале други поглед. Глас њеног оца док је изговарао њено име, баш овако, Естрелита, звездица, глас господина Фернеа, глас деце која су жагорили на тргу, у Сен-Мартену, Тристанов глас, Рахелин глас, глас Жака Бержеа када је преводио речи Реб Јоела у тамници у Тулону. Норин глас, Лолин глас. Страшно је када се гласови удаљавају. Сада кад је пала ноћ, Естер осе-

ћа да јој сузе навиру, први пут после толико година, откако је изашла из детињства. Сузе јој навиру на очи и теку низ образе. Не зна зашто плаче. Када је Жак погинуо, на брежуљцима Тиберијаде, три војника, два мушкарца и жена, дошли су у кибуц да донесу вест. Рекли су, као да се извињавају, Жак Берже је погинуо 10. јануара, сахрањен је. Одмах потом су отишли. Имали су веома блага лица.

Естер тада није плакала. Можда у том тренутка није било суза у њеном телу, због рата. Можда и због сунчеве светлости на пољима, на плантажама, због светлости која се задржавала у црној Јоханановој коси, због тишине и блиставог неба. Сада осећа да сузе навиру као да море надолazi све до њених очију.

Из торбе коју је носила свих ових дана кроз улице града и све до врха планина, на травнатом обронку где јој је отац погинуо, Естер узима метални цилиндар у коме се налази пепео. Из све снаге окреће поклопац. Ветар који дува по бетонским блоковима је благ, долази у налетима, доноси звук уњкаве музике, рекло би се да је то глас Били Холидеј која је певала „Solitude” крај Месинског мореуза. Али сигурно је нешто друго. Ноћни ветар носи пепео који излази из металне кутије, расипа га према мору. Каткад неки ковитлац нанесе пепео на Естер, заслепи је, поспе јој косу. Естер баца далеко празну кутију, а рибари окрећу главу на звук у мору. Потом затвара торбу, и скаче са блока на блок дуж мола. Иде кејом. Осећа велики умор, велики покој. Слепи мишеви плещу око уличних фењера.

ЖАН-МАРИ ГИСТАВ ЛЕ КЛЕЗИО (Jean-Marie Gustave Le Clézio, 1940), француски писац, добитник Нобелове награде за књижевност. Читаоци престижног француског књижевног часописа *Лире* изабрали су га 1994. године за највећег живог франкофоног писца. Један је од најпревођенијих савремених француских писаца у свету. Његова најпознатија дела су *Парница*, *Пустииња*, *Африканац*, *Златина рибица*, *Трагалац за златом*, *Тужбалица о глади*, *Звезда лутјалица*, *Уранија*, *Оничка*. Кроз своје стваралаштво, прожето дубоким хуманизмом, критикује савремену цивилизацију и окреће се далеким пределима и културама. *Звезда лутјалица* (1992), прича о изгнанству и лутању током Другог светског рата, истовремено говори о трагању за сопственим идентитетом.

Са француског превела и белешку о аутору сачинила ЈАСМИНА МИКОВИЋ